

БОЛЕСТ И ЗДРАВЉЕ У ПРАВОСЛАВНОМ ПРЕДАЊУ

презвитер
мр Александар Ђаковац
Архиепископија
београдско-карловачка

Апстракт: Смртност представља својство човекове природе. Болести и слабости сведоче о човековој тварности и пројављивости, а људски најор у лечењу има своје границе. Међушим, човек је позван да надиђе отграничења сојствене природе, не на основу ње саме – иошито је шо немоуће – већ у заједници са Бојом. У овом смислу, болести може представљати егзистенцијалну моућност за човека, јер та ујућује на Боја. Аутор украјико разматра смртност творевине, шратику смрти и предаотију смрти и болести.

Кључне речи: Бој, човек, болести, прех, смрти, Лишурција, вечни животи

Здрав живот, здрава храна, здрава околина... са свих страна савремени човек је окружен порукама које му нуде начине да живи здравије и квалитетније. И савремени човек заиста јесте окупиран изналажењем начина како да живи дуже, без бола, без болести. Наравно, овакво стремљење човека је оправдано и разумљиво. Ипак, крајња последица, или можда боље, први узрок свих наших болести и страдања јесте смрт, коју Свето Писмо назива «последњим непријатељем». Данашња наука нам пружа мноштво могућности да продужимо живот и учинимо га мање тегобним, мање болним... Па ипак, последњи непријатељ, смрт, увек злокобно чека, не пропуштајући да се пројави још за време нашег земаљског бивствовања, кроз пропадање, бол, страдање и болест... У самој ствари, питање болести и здравља, заправо је питање живота и смрти. То је питање егзистенцијално и тиче се свакога од нас без изузетка. Оно је истовремено и метафизичко јер сваки покушај сагледавања овог проблема води неминовности давања одговора на питање смисла постојања човека и света. У том контексту, одговор на питање здравља и болести који налазимо у Православном Предању је вишеслојан – истовремено и онтолошки и егзистенцијалан.

Стварање из ничега

Према учењу Св. Писма и Св. Отаца, свет је створен из ничега, његова онтолошка основа, његово полазиште и темељ јесте ништа. И то ништа у апсолутном значењу те речи. По успелом изразу Св. Атанасија Великог, «биће света је небиће». То што је читав свет позван у постојање творачком вољом Божијом, имплицира да тај свет – и у њему човек – не може постојати без и мимо Бога, захваљујући својим сопственим енергијама и силама.

Према тумачењу Отаца Цркве, прародитељски грех управо и представља покушај човека да своју егзистенцију обезбеди заједницом са овим светом, представља остварење уверења да му Бог није неопходан, те да може живети без Њега... У том смислу, грех, по својој суштини, јесте промашај, промашај циља ради кога је Бог саздао космос и човека. А тај циљ није друго до заједница љубави са Богом, и вечни живот света и човека кроз то заједничарење са Богом као извором живота и Животом самим. Одабравши да покуша да живи без Бога човек је одабрао смрт, будући да је смрт својствена самој његовој природи која је састављена из делова, а «природи делова је својствено да се раздељује».¹

И управо ту долазимо до саме суштине хришћанског учења, до разлога због кога је Друго Лице Свете Тројице, Син Божији, постао човек остајући Бог. Опет ћемо се позвати на Св. Атанасија Великог који каже: «Видећи, дакле, да је свеколика створена природа, колико то зависи од њених властитих логоса, променљива и трошна, а да не би то исто примила и сва васељена и разложила се у небиће, Он, Који је Својим вечним Логосом све створио и довео твар у постојање, није је оставио да због своје природе пропада и страдава, како не би дошла у опасност да опет доспе у небиће».²

Смртност и пропадљивост, дакле, представљају својство човекове природе. Међутим, он је призван и позван да надиђе ограничења сопствене природе, не на основу ње саме – пошто је то немогуће и стога представља промашај, грех – већ у заједници са Богом, која је и омогућена оваплоћењем Сина Божијег Господа нашег Исуса Христа. Најприсији вид заједничарења са Богом, јавља се тако у Св. Литургији, у којој човек пристаје да усагласи своју вољу са логосом – дакле, циљем, смислом – свога постојања. У Литургији човек почиње да живи сагласно својој изворној природи, не више собом и по себи, већ Богом и по Богу. Он се саображава Божијем начину постојања, постајући и сам бог, иако не по природи. Како нам говори Св. Јован Златоусти: «Као што је Адам за оне који су од њега проистекли, иако нису јели од дрвета, постао узрок смрти која је уведена кроз кушање, тако је и Христос за оне који су се од Њега родили, иако они нису ништа добро учинили, постао давалац праведности коју нам је свима подарио преко крста».³ А Св. Макарије Египатски нас упозорава: «А ти, када слушааш о Адаму... не дозволи своје уму да лута као по горама... јер и ти носиш исте ране, исти смрад, исту таму. Сви смо синови истог помраченог рода... Рањени смо таквом неизрецивом раном да је само Господ може исцелити. Управо је због тога и дошао Он Сам, јер нико од старозаветних праведника, ни сам Закон, ни пророци, нису могли исцелити ову рану».

Смрт као трагедија

Видели смо да, према Православном Предању, болест и страдање представљају «симптоме» смрти, предзнаке краја који је уткан у нашу природу а грехом – промашајем – постао делатан и делотворан. Чини се да и савремена наука потврђује овакву

¹ Св. Атанасије Велики, *Против идола*, 28.

² Св. Атанасије Велики, *Против идола*, 41.

³ I. Chrysostomi, *Opera omnia*, ed. 2. Paris, 1834–1839, T.9, 529C.

детерминисаност човека на нивоу природе. Заиста се, смрт – а тиме и болест – јавља као савим природна, чак пожељна. Она доприноси «прочишћењу» врста од слабих и немоћних јединки, нестајање старих и изнемоглих ствара простор за рађање и живот младих; смрт једних представља узрок и могућност живота других. Заиста, смрт, а тиме и болест, на оваквом природном нивоу, има позитивну улогу, представља другу страну самог живота, његов неодојиви парњак; смрт и живот се јављају као делови исте целине. Наравно, ми теоријски можемо да прихватимо овакву концепцију, све док она не доведе у питање постојање личности са којима имамо заједницу љубави. Тек тада смрт открива своје право лице, показује се као трагедија, као ненормални и противприродни догађај са којим се миримо само у немоћи.

Педагогија смрти и болести

Међутим, поред овог онтолошког одређења смрти и болести с једне стране, и исцељења и живота с друге, у православном искуству постоје и интерпретације у којима се акценат ставља на педагошки значај болести и исцељења.

Човек је, према православном учењу, створен по лику Божијем, као слободно, самовласно биће, способно за љубав али и одрицање љубави. Та слобода човека, како смо видели, може се пројавити као деструктивно негирање Бога, самог извора живота. Међутим, како видимо у Христу, али и небројеном мноштву Светих, та слобода се може пројавити и као признавање другог, као уподобљавање Њему, као усаглашавање своје воље са вољом Божијом. У том смислу, болест се може јавити и као последица поремећаја односа са Богом, што за последицу има и поремећаје у функцији самог човека, како у односима са његовим ближњима, тако и у његовом телесном и психичком склопу. «Свако зло је болест душе, а врлина је исто што и здравље», каже Св. Василије Велики. И ово није моралистичко поређење. Зло није друго до погрешно усмерење човекових дејстава, његових природних енергија. У том смислу чињење зла, сасвим природно, изазива неправилно функционисање читавог психосоматског склопа човековог. Св. Василије наставља: «Добро су неки описали здравље рекавши да оно представља равнотежу природних енергија. Ако би неко и о благостању душе тако говорио, не би погрешно». ⁴ На ово се добро надовезује мисао Св. Максима Исповедника који каже да је здравље добро, али не за свакога и да је болест лоша, али не за свакога. Смисао ових речи је да болест може човеку да пружи могућност истинитог сагледавања његове егзистенцијалне ситуације. У Откровењу Јовановом читамо: «Јер говориш: Богат сам, и обогатио сам се, и ништа ми не треба, а не знаш да си несрећан, и јадан, и сиромашан, и слеп, и наг. Саветујем ти да купиш од мене злата огњем жеженога, да се обогатиш; и беле одоре, да се обучеш, те да се не покаже срамота голотиње твоје; и масти да помажеш очи своје, да видиш... Зато ревнуј, и покај се, Ево стојим на вратима и куцам. Ако ко чује глас Мој и отвори, ући ћу к њему и вечераћу с њиме и он са Мном». ⁵ Болест, дакле, може представљати прилику човеку да отвори очи свог

---

⁴ Св. Василије Велики, *Шестоднев* 9,16.

⁵ Откр. 3, 14–20.

ума, и да сагледа да је заиста «све сујета светска и да је овај живот само сенка и сан». Болест се тако може јавити као педагошко средство, као прилика да се истина нашег битисања сагледа без обмањивог светлуцања различитих ужитака који стварају привид испуњености и самодовољности. У болести човек сагледава да је биће коме је потребна заједница, заједница са Богом али и са ближњима. Наравно, болест не представља неку врсту божанске принуде на добро. Познати психолог Бруно Бетелхајм, сећајући се својих искустава из концентрационог логора, изводи закључак како су тамо људи који су били добри постајали још бољи, а они лоши – још гори. Слична аналогија се може применити и на болест: док ће једни искористити прилику коју им болест пружа и сагледати сопствену не самодовољност, други ће се повести за саветом жене праведнога Јова: похули на Бога и умри. Болест дакле, може представљати егзистенцијалну могућност за човека, али могућност која никада неће прекорачити границу његове слободе, тог услова *sine qua non* за љубав и заједничарење.

Болест и грех

Рекли смо да грех представља промашај циља, застрањење с пута који је Бог одредио човеку, а тај пут није ништа друго до пут Живота. Другим речима, «плата за грех је смрт». У том смислу, на основу многовековног искуства, Св. Оци су развили својеврсно литургичко–подвижничко сагледавање човека. Дезинтеграција човека која се догађа у смрти а најављује у болести, бива често подстицана неправилним усмерењем човекове воље и делања. Као што неправилан однос према телу – преједање, одавање пороцима итд. – води болести, тако и неправилан однос према Богу и ближњем, а то значи не-литургијски, не-подвижнички однос, води јављању различитих духовних поремећаја, који, пак, не изостављају да нанесу штету и човековом телу. Гордост, самољубље, среброљубље, мржња, лицемерство... све то води разбијању заједнице љубави са Богом и ближњим. Али, будући да је човек, као личност, релационо биће, биће односа, овакви поремећаји неизоставно делују и на њега као јединку, неретко изазивајући и телесна обољења. Због тога је једини лек против овакве болести, «лек бесмртности», како га назива Св. Игњатије Богоносац – стално причешћивање, непрестано заједничарење са Богом и свима светима. А из тог искуства заједничарења са Богом и ближњима, рађа се и једна другачија етика, етика литургијско–подвижничка, која живот сагледава као истинито превазлажење и одбацивање обмане сопствене самодовољности. Други – и Бог и ближњи – се више не посматра као средство или препрека за задовољење сопствених егоистичких захтева. Други се јавља као онај у чијим се очима огледамо, као егзистенцијална потврда стварности и јединствености нашег сопственог бића. Љубав која се рађа из таквог искуства, није више површна сентиментална љубав, већ представља онтолошко одређење човека. Како говори Ап. Павле у својој познатој химни љубави: «Љубав дуго трпи, благотворна је, љубав не завиди, љубав се не горди, не надима се, Не чини што не пристоји, не тражи своје, не раздражује се, не мисли о злу, Не радује се неправди, а радује се истини, све сноси, све верује, свему се нада, све трпи».⁶

⁶ 1. Кор. 13, 4–7.

Управо због тога Св. Оци непрестано наглашавају значај Светих врлина, које представљају печат и потврду истинитости наше вере, наше наде и наше љубави. Врлина се тако не јавља као аутономна моралност, као апстрактна праведност у послушности неком безличном закону, већ као животно и животворно заједничарење, као превладавање смрти, као истинско оздрављење и чудесно исцељење.

Лечење и исцељење

Као знак и потврда стварности новог живота у Христу, као потврда реалности будућег Царства Божијег јављају се бројна чудесна исцељења. Тамо ће «Бог отрти сваку сузу од очију њихових, и смрти неће бити више, ни плача, ни вике: ни болести неће бити више». Али, док у Литургији предокушамо Царство будућег века, док знамо да је смрт изгубила свој жалац јер нам је васкрсење обећано и потврђено, чудесна исцељивања која сусрећемо, јасно нам сведоче о стварности онога што нам је обећано.

Да ли то значи да хришћани треба да заузму донекле пасиван став, када је у питању лечење болести? Да се уздају само у чуда Божија? Наравно да не. Управо, и кроз лечења која нам медицина пружа, видимо деловање премудрости Божије. У књизи Премудрости Исуса Сина Сирахова читамо: «Лекару укажи почаст каква му доликује због његовог служења, јер је и њега Господ створио, и исцељење долази од Вишњег. Господ је од земље створио лекове и разуман их човек не одбацује. Људима је ради тога дао знање, да би прославили Њега и чудесна дела Његова: њима Он исцељује човека и поништава болест његову. Онај што спрема лекове прави од њих мешавине, и нема краја делима његовим, због њега бива добро на земљи сине мој! У болести својој не очајавај, него се моли Господу и Он ће те исцелити. Напусти грешан живот и исправи руке своје, очисти срце своје од гријеха...али дај места и лекару, јер је и њега створио Бог, и он ти је потребан. Понекад је спас у њиховој руци, јер се и они моле Господу да им помогне да олакшају болеснику, да га исцеле и да му продуже живот».⁷

Међутим, оно што не смемо да заборавимо, то је да сваки људски напор у лечењу има своје границе. Крајња граница јесте смрт и она не може да буде превазиђена у оквирима наше природе, па, сходно томе, ни вештинама које имамо или које ћемо имати. Ми можемо донекле, чак можда и веома много, да поправимо стање наше природе, али не можемо сами да направимо диг који би нам донео истинито и коначно исцељење – а то је победа над смрћу. Тако нешто није могуће без онога који је рекао: «Без Мене не можете учинити ништа». Зато је наша нада вазда у Христу који смрћу разруши смрт и свима у гробовима живот дарова.

---

⁷ Сир. 38, 1 – 2; 4; 6 – 10; 12 – 14

ILLNESS AND HEALTH IN ORTHODOX TRADITION

Aleksandar Đakovac,
Archbishopric of Belgrade and Karlovac

***Summary:** Mortality represents a characteristic of man's nature. Illness and weakness testify on human creaturehood and corruption, and human effort in healing has its limitations. However, man is invited to overcome the limitations of his own nature, not based on nature itself – since that is impossible – but in the communion with God. In this sense, illness may represent existential capacity for a man since it turns him to God. The author briefly reviews the mortality of creation, the tragedy of death and pedagogy of death and illness.*

***Key words:** God, man, illness, sin, death, Liturgy, eternal life*